

VRŠNJAČKO ZLOSTAVLJANJE U OSJEČKIM ŠKOLAMA I MJERE PREVENCIJE

Doc. dr. sc. Tena Velki, prof. psihologije
Ines Bačmaga, mag.prim.educ.
Ivana Juka

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Osijek, Hrvatska

Sažetak:

Dosadašnja istraživanja koja su se bavila problematikom vršnjačkog nasilja nisu jasno naglašavala razliku između nasilja i zlostavljanja. U ovom istraživanju mjereno je vršnjačko zlostavljanje, uzimajući u obzir i odnos moći nasilnika i žrtve kao i namjeru počinjenog nasilnog ponašanja. Cilj istraživanja bio je ispitati pojavnost vršnjačkog zlostavljanja i dosadašnje mjere prevencije koje su poduzete u svrhu njegova sprječavanja u osječkim školama. U istraživanju je sudjelovalo 496 učenika od petog do osmog razreda iz četiriju osnovnih škola (40,3% dječaka). Dobni raspon kretao se od 10 do 15 godina ($M=12,49$; $SD=1,81$). Učenici su popunili Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (UVZ; Velki, 2015). Rezultati istraživanja pokazali su da je u vršnjačko zlostavljanje bilo uključeno 37,1% žrtava, 15,9% nasilnika/žrtva, 3,2% nasilnika, dok 43,8% djece nije bilo uključeno u vršnjačko zlostavljanje. Najzastupljenije je verbalno zlostavljanje, dok najmanju razinu zastupljenosti ima seksualno zlostavljanje. 10% učenika izjavilo je da se u njihovim školama i razredima vršnjačko zlostavljanje događa češće nego kod drugih. Dobiveni su rezultati zabrinjavajući jer pokazuju porast nasilja u odnosu na prijašnja istraživanja. Od ispitanih učenika, njih skoro 70% sudjelovalo je u nekom programu prevencije zlostavljanja, a najčešće su to bili UNICEF program te interni školski programi, dok su učenici u programima najčešće sudjelovali kroz radionice i slušanje predavanja. Učenici uglavnom navode da je uveden program pomogao smanjenju vršnjačkog zlostavljanja u manjoj mjeri (38,9%). Iako se škole trude uvesti različite programe prevencije, očito je da je njihova efikasnost još uvijek prilično upitna.

Ključne riječi: elektroničko zlostavljanje, osječke škole, prevencija, tradicionalno zlostavljanje, vršnjačko zlostavljanje

Uvod

DEFINIRANJE VRŠNJAČKOG ZLOSTAVLJANJA

Nasilje se, prije aktualnih znanstveno-istraživačkih nastojanja definiranja termina, smatralo neizostavnim dijelom odrastanja, dok se danas smatra nepoželjnim ponašanjem (Černi Obrdalj, Beganlić i Šilić, 2010). Vrlo je teško u potpunosti definirati nasilje među vršnjacima jer jedna definicija teško može pokriti sve njegove aspekte (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012). Vršnjačko zlostavljanje definira se kao oblik agresivnog ponašanja u kojem moćniji pojedinac ili grupa vrši nasilje nad slabijim pojedincem s namjerom da uzrokuje strah, bol ili ozljedu (Rigby, 2002). Farrington (1993) vršnjačko zlostavljanje definira kao svaki oblik ponavljano tjelesnog ili psihološkog ponašanja moćnijeg i snažnijeg pojedinca ili grupe prema drugome koji se doživljava slabijim. Prema Olweusu (1998) dijete je zlostavljano kada je učestalo i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednoga djeteta ili više njih. U literaturi nije uvijek jasno operacionalizirano jesu li zadovoljeni svi kriteriji da bismo određeno ponašanje mogli svrstati u vršnjačko zlostavljanje (engl. bullying), stoga se vršnjačko zlostavljanje neoprovodano često poistovjećuje s vršnjačkim nasiljem (engl. peer violence). Za razliku od vršnja-

čkoga zlostavljanja, vršnjačko nasilje ne uključuje sve distinktivne karakteristike, odnosno najčešće ne ispituje odnos moći počinitelja nasilja i žrtve te namjeru počinjenoga nasilničkog ponašanja (Velki i Vrdoljak, 2013).

U okviru definicije vršnjačkog zlostavljanja ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnopravan odnos snaga. Iako se pojedinačni slučaj ozbiljnijeg nasilja može smatrati zlostavljanjem, u definiciji se naglašava trajnost i ponavljanje negativnih postupaka. Pod negativnim postupcima podrazumijeva se djelovanje pojedinca kada on namjerno zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili bilo kakvu neugodnost drugom pojedincu. Dijete koje je izloženo nasilju teško se brani i donekle je bespomoćno u odnosu prema onome tko se nasilno ponaša (Olweus, 1998).

OBLICI VRŠNJAČKOG ZLOSTAVLJANJA

Nasilje među vršnjacima može biti direktno poput zadirivanja, udaranja ili zastrašivanja te indirektno poput isključivanja iz društva, ogovaranja ili manipuliranja (Garrett, 2003). Prema Bilić i sur. (2012) razlikujemo dva osnovna oblika nasilja među vršnjacima, fizičko i verbalno, a novije konceptualizacije uključuju i relacijsko ili emocionalno (ponegdje ga zovu i psihičko) te seksualno i ekonomsko nasilje među vršnjacima. Ako u ove definicije uključimo i kriterije da je to ponašanje u kojem nasilnik ima moć nad žrtvom te namjeru da nasiljem izazove fizičku/emocionalnu bol, štetu ili neugodu u drugog djeteta, govorimo o zlostavljanju. Ovi oblici nasilja odnose se na tradicionalno vršnjačko zlostavljanje koje se i najčešće istraživalo. U novije vrijeme učestalija je pojava i elektroničkog vršnjačkog nasilja, pri čemu je glavna karakteristika da se ova vrsta nasilja zbiva u virtualnom svijetu, internetom i mobitelom, za razliku od tradicionalnog koje se događa u realnom svijetu (najčešće u školi i školskom okruženju). Kao i kod tradicionalnog nasilja i kod elektroničkog nasilja govorimo o direktnom nasilju, koje su u ovom slučaju odnosi na počinitelja koji izravno napada dijete i indirektnom nasilju, odnosno u ovom slučaju o napadu preko posrednika gdje počinitelj napada pojedinca preko treće osobe koja, najčešće, toga nije svjesna (Krmek, Buljan-Flander i Hrpka, 2007).

Kod fizičkog zlostavljanja riječ je o udaranju rukom ili nogom, ozljeđivanju, guranju, štipanju i sl. To je najmanje sofisticiran oblik vršnjačkog zlostavljanja. Bilić i Karlović (2004) navode da je fizičko nasilje najuočljiviji oblik i da verbalno nasilništvo najčešće prati fizičko nasilje. Verbalni oblik vršnjačkog zlostavljanja temelji se na riječima, pri čemu se nekog nastoji povrijediti ili osramotiti. Tu se najčešće radi o zadirivanju i nazivanju pogrđnim imenima. To je najlakši i najbrži način na koji se može povrijediti žrtva jer je vrlo kratak (Bilić i sur., 2012). Dugoročno verbalno zlostavljanje može imati veće posljedice za žrtvu nego što je to ponekad slučaj s fizičkim zlostavljanjem (Aluede, 2006). Kod relacijaskog zlostavljanja nasilnik ili više njih nastoje uvjeriti svoje vršnjake da isključe ili odbace žrtvu, s namjerom da se prekinu njeni socijalni odnosi. Ono najčešće uključuje odbijanje komunikacije, izolaciju od aktivnosti grupe te širenje glasina i ogovaranja. Seksualno zlostavljanje podrazumijeva uvredljive komentare i neželjeni fizički kontakt sa seksualnom konotacijom, a javlja se kada se žrtva ne može obraniti i/ili joj nema tko pomoći te kada nasilnik uživa u njezinoj neugodi koju joj uzokuje. Ekonomsko zlostavljanje uključuje krađu i iznuđivanje novca ili stvari (Bilić i sur., 2012) s namjerom da se žrtvi nanese materijalna šteta (npr. ukrade, ošteti, oduzme i sl.). Smith i Slonje (2010) elektroničko zlostavljanje definiraju kao učestalo i ponavljano agresivno i namjerno ponašanje, koristeći elektroničke medije, a u kojem sudjeluju žrtva i nasilnik u nerazmjernom odnosu moći, tj. žrtva elektroničkog zlostavljanja skoro je bespomoćna. Elektroničko vršnjačko zlostavljanje opasnije je jer je nasilnikov identitet prikriven, a nasilje se može događati bilo kada i djeca postaju puno ranjivija (Bilić i sur., 2012).

Černi Obrdalj, Beganlić i Šilić (2010) u svom su istraživanju utvrdile da je među doživljenim nasiljem, verbalno nasilje bilo najčešće zastupljeno (59%), zatim fizičko nasilje (25,4%),

relacijsko nasilje (6,9%), ekonomsko nasilje (6,5%), a najmanje zastupljeno bilo je seksualno nasilje (2,2%). Zastupljenost pojedinih vrsta počinjenoga nasilja bila je podjednaka doživljenom, i to: verbalno 54%, fizičko 30%, relacijsko 9,5%, ekonomsko 4,2% i seksualno 2,3%.

SUDIONICI I RAŠIRENOST VRŠNJAČKOG ZLOSTAVLJANJA

Četiri su karakteristična profila koja se mogu razlikovati u okviru vršnjačkog zlostavljanja: žrtve - djeca koja su izložena nasilju, nasilnici - djeca koja se nasilno ponašaju, provokativne žrtve (nasilnici/žrtve) - djeca koja doživljavaju nasilje, ali ga i sami čine te promatrači (Sesar, 2011). I dječaci, i djevojčice podjednako su često žrtve zlostavljanja i nasilja među vršnjacima, no nasilje koje doživljavaju djevojčice drugačije je od onog koje doživljavaju dječaci. Dječaci su češće žrtve fizičkog, a djevojčice verbalnog, seksualnog i relacijskog zlostavljanja (Hanish i Guerra, 2000). Nasilnici su češće dječaci, a najviše nasilnoga ponašanja iskazuju učenici završnih razreda osnovnih škola, dok su žrtve češće mlađi učenici (Velki i Vrdoljak, 2013). Djeca koja su ujedno i počinitelji nasilja i žrtve zovu se reaktivni počinitelji ili provokativne žrtve. Provokativne su žrtve, s jedne strane, zlostavljane od strane svojih vršnjaka, ali isto tako često izazivaju ili provociraju djecu s nasilnim ponašanjem te kada ovi reagiraju na njihove provokacije, dolazi do sukoba. Karakterizira ih kombinacija anksioznog i agresivnog obrasca ponašanja (Bilić i sur., 2012). Djeca koja ne pripadaju niti jednoj navedenoj kategoriji zapravo su promatrači. Njihovo sudjelovanje može biti aktivno, tako da se djeca priključe zlostavljanju i da ga podržavaju ili pasivno, odbijanjem pružanja pomoći i obrane žrtve, što je također znak podržavanja. Promatrači imaju značajnu ulogu u stvaranju prilika za nasilje među vršnjacima, oni pojačavaju ili produžuju nasilničko ponašanje (Bilić i sur., 2012).

Prva nacionalna istraživanja o raširenosti nasilja provedena su 2003. godine te su rezultati pokazali kako 27% ispitanih učenika doživljava barem jedan od oblika nasilja u školi skoro svakodnevno, pri čemu su 19% djece pasivne žrtve (samo doživljavaju nasilje), a 8% djece provokativne su žrtve (doživljavaju nasilje, ali ga i čine) te je 8% djece svakodnevno nasilno prema drugoj djeci, a sama ne doživljavaju nasilje (Grad Zagreb, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2010). Slični rezultati dobiveni su u UNICEF-ovom istraživanju 2004. godine kada je ustanovljeno da je oko 33% učenika osnovnih škola izloženo nekom obliku nasilja među vršnjacima, od čega je 22,3% izjavilo da su doživjeli nasilje jedan do dva puta u zadnjih nekoliko mjeseci, dok je 10,4% učenika u vrijeme istraživanja bilo izloženo nasilnom ponašanju 2-3 puta mjesečno ili više, a nasilno se ponašalo 12% učenika 2-3 puta mjesečno i češće (Pregrad, 2010).

Prema Velki i Vrdoljak (2013) u osječkim osnovnim školama učenici od 5. do 8. razreda samprocijenili su kako ih je 3,1% počinilo nasilje, a 13,7% su učenici koji istovremeno čine i doživljavaju nasilje, dakle ukupno oko 17% učenika konstantno čini nasilje, dok je gotovo 31% učenika žrtava vršnjačkog nasilja. Rezultati nacionalnog istraživanja provedenog u sklopu BECAN projekta pokazali su približno 30% žrtava, odnosno gotovo 22% počinitelja nasilja među ispitanom djecom (Ajduković, Ogresta i Sušac, 2012), odnosno među učenicima od petog razreda osnovne škole do drugog razreda srednje škole oko 14,8% je žrtava, 6,3% počinitelja nasilja, te 14,8% je provokativnih žrtava (Sušac, Ajduković i Rimac, 2016). Rezultati istraživanja Velki i Kuterovac Jagodić (2014a) govore o 30% žrtava, 13% provokativnih žrtava i 3% počinitelja nasilja na području Slavonije.

PROGRAMI PREVENCIJE VRŠNJAČKOG ZLOSTAVLJANJA

Posljednjih godina u školama diljem svijeta kao i u Hrvatskoj pokrenut je velik broj programa s namjerom prevencije i smanjivanja nasilništva među djecom. Mnogi programi

nisu znanstveno podržani i nisu bazirani na potvrđenim teorijama o tome zašto dolazi do nasilja u školama (Farrington, Baldry, Kyvsgaard i Ttofi, 2008). Preventivne prosocijalne strategije s obzirom na probleme nasilja uglavnom se usmjeravaju na podučavanje djece odgovarajućim metodama rješavanja konflikata. Rješavanje konflikata (conflict resolution), izražavanje mišljenja o rješenju (peer mediation) i miroljubiva škola (peaceable school) tri su, u međunarodnim krugovima stručnjaka, uvriježena pristupa prosocijalnim strategijama (Zloković, 2004). U odgojno-obrazovnim ustanovama aktivnosti usmjerene na prevenciju nasilja uglavnom imaju temeljne ciljeve koji teže smanjivanju agresivnog ponašanja, razumijevanju i poučavanju o sadržaju i oblicima nasilja; postavljanju pravila i sustava za brzo i dosljedno prepoznavanje i reagiranje na nasilje, modeliranju vrijednosti i načela nenasilnih rješenja konflikata, poučavanju o tome kako ne postati žrtvom; poučavanje strategijama prepoznavanja i izbjegavanja neugodnih (neprijateljskih) situacija, poučavanju samopoštovanju te poštovanju različitosti kako putem školske politike i školskog ozračja tako i svim aktivnostima u kojima sudjeluju učenici, školsko osoblje i roditelji (Zloković, 2004). Pravovremena identifikacija i evidencija problema, dobro planirana intervencija te angažiranje škole imaju pozitivne utjecaje na razvoj djeteta i prihvaćanje neriskantnih životnih stilova. Djeci se tako šalje jasna poruka da je njihova dobrobit važna i da žive u društvu koje ne tolerira nasilje (Zloković, 2004).

U svijetu i u Hrvatskoj provode se programi prevencije vršnjačkoga zlostavljanja. Najpoznatiji su: UNICEF-ov program „Stop nasilju među djecom“ osmišljen kao višegodišnje nastojanje da se promijene stavovi, razina tolerancije prema nasilju te potakne suradnja i uvažavanje kako bi se spriječila daljnja pojava vršnjačkog nasilništva (UNICEF, 2010); „Afirmacijom pozitivnih vrijednosti protiv nasilja“ pokrenut od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH 2003. godine s ciljem ostvarenja suradnje i koordiniranog djelovanja između škole, roditelja i učenika te svih nadležnih tijela i stručnih institucija kako bi se smanjila pojavnost brojnih neprihvatljivih ponašanja u školama (Vlada Republike Hrvatske, 2004); CAP- „Prevenција zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu“ što ga je udruga roditelja „Korak po korak“ 2009. godine u suradnji s Međunarodnim centrom za prevenciju napada (ICAP) pokrenula kao program primarne prevencije zlostavljanja koji nastoji osnažiti djecu kako bi uspješno spriječila napad od strane vršnjaka, ali i od poznate ili pak nepoznate odrasle osobe (Vlahović-Štetić i Vizek Vidović, 2000); te program „Zajedno više možemo“ koji je program Ministarstva unutarnjih poslova čija je svrha prevencija vršnjačkoga nasilja, zlouporabe opojnih droga i drugih sredstava ovisnosti, vandalizma i ostalih oblika rizičnog ponašanja. Navedeni se programi već niz godina provode u hrvatskim školama (Velki i Ozdanovac, 2014).

Glavni ciljevi programa većinom su osvijestiti učenike, roditelje te djelatnike škole o postojanju problema zlostavljanja, potaknuti razvijanje „nulte tolerancije na nasilje“, poučiti učenike kako se obraniti, potaknuti ih da potraže pomoć te kroz iskustveno učenje poučiti učenike kako reagirati u situaciji u kojoj se zlostavljanje događa (Velki i Ozdanovac, 2014). Određeni elementi opisanih preventivnih programa pokazali su se uspješnijima od ostalih: podizanje svijesti o postojanju i učestalosti problema nasilja kod učenika, roditelja te učitelja; model „odgovor cijele škole“, odnosno uključenje cijele škole (svih aspekata školskog okruženja i svih osoba – djece, školskog osoblja, roditelja i zajednice); motiviranost osoba uključenih u prevenciju (počevši od ravnatelja, što uvelike ovisi o njihovoj uključenosti u proces planiranja programa) kao i njihovo kvalitetno zajedničko djelovanje (Rigby, 2002). Iako se pristupi i aktivnosti donekle razlikuju, evaluacija programa pokazala je da njihovo dosljedno, ustrajno i temeljno provođenje može smanjiti pojavnost nasilja. Vrlo je bitno da se provođenje programa prevencije odvija kontinuirano (Velki i Ozdanovac, 2014) te intenzivno kako bi se stvorilo i zadržalo pozitivno školsko ozračje (Farrington i Ttofi, 2009). Upravo zbog višestrukih uzroka nasilnog ponašanja među djecom i preventivni programi te sama intervencija trebaju biti strukturirani od samog djeteta, preko obitelji i škole, do lokalne i šire društvene zajednice. Intervencije na više razina pokazale su se iznimno uspješnima (Smokowski i Holland Kopasz, 2005; Velki i Ozdanovac, 2014). Svi u školi moraju biti uključeni i u stvaranje i u provedbu programa, inače neće doći do željenih promjena (Rigby, 2002; Velki i Ozdanovac, 2014).

S obzirom na dosadašnje spoznaje ovim istraživanjem željeli smo ispitati pojavnost vršnjačkog zlostavljanja (za razliku od prijašnjih istraživanja koja su uglavnom bila usmjerena na vršnjačko nasilje) kod djece osnovnoškolske dobi. Pritom smo ispitali učestalost različitih vrsta zlostavljanja (tradicionalno – verbalno, tjelesno, relacijsko, ekonomsko i seksualno zlostavljanje te elektroničko zlostavljanje) u osječkim osnovnim školama. Također smo željeli provjeriti koje su mjere prevencije poduzete u svrhu njegova sprječavanja u osječkim školama.

METODA

SUDIONICI

Istraživanje je obuhvatilo četiri osnovne škole. Sudionici su bili učenici od petog do osmog razreda. Ukupan broj učenika koji su pitani za sudjelovanje je 1035, a pristao je sudjelovati 501 učenik (48,41%). Upitnik je ispunilo 496 ispitanika, od čega je 200 učenika (40,3%) i 283 učenice (57,1%), dok se njih 13 nije izjasnilo za spol (2,6%). Dobni raspon kreće se od 10 do 15 godina s prosječnom dobi od 12,49 godina (SD=1,81).

INSTRUMENTI

Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (UVZ; Velki, 2015)

Upitnik o nasilju među školskom djecom (UNŠD; Velki, 2012) za potrebe ovog istraživanja proširili smo i dodali nova pitanja i kriterije koja ispituju odnos moći nasilnika i žrtve te namjeru počinjenoga nasilničkog ponašanja, te je on postao Upitnik o vršnjačkom zlostavljanju (UVZ). Upitnik obuhvaća demografske podatke o djetetu (razred, spol, dob, broj članova u kućanstvu, školski uspjeh), pitanja o osjećaju prihvaćenosti i odbačenosti od strane vršnjaka te pitanja vezana uz osjećaj sigurnosti u djetetovu okruženju. Detaljnije su obuhvaćeni podatci o učestalosti doživljenog i počinjenog zlostavljanja prema drugoj djeci. Upitnik je sastavljen od dvije skale, a svaka skala se sastoji od 34 čestice – Skala zlostavljanja među djecom i Skala viktimizacije. Svaka je skala podijeljena na dvije subskale: tradicionalno i elektroničko zlostavljanje/viktimizacija. Tradicionalno se zlostavljanje dijeli na: tjelesno, verbalno, ekonomsko, relacijsko i seksualno zlostavljanje/viktimizaciju. Sudionici istraživanja znakom X trebaju označiti koliko često im se događaju i koliko često naprave određene stvari u školi. Učestalost doživljenog i počinjenog zlostavljanja bodovala se na način: „nikad“ nosi 1 bod, „rijetko“ (nekoliko puta godišnje) nosi 2 boda, „ponekad“ (jednom mjesečno) nosi 3 boda, „često“ (nekoliko puta mjesečno) nosi 4 boda te „uvijek“ (skoro svaki dan) nosi 5 bodova. Rezultati dobiveni ovim upitnikom formiraju se na temelju aritmetičkih sredina određenih čestica i teoretski se kreću od 1 do 5. Pouzdanost za subskale zlostavljanja Cronbach α kretala se od 0,76 do 0,97, a za subskale viktimizacije od 0,68 do 0,95.

Tablica 1. Prikaz UVZ-a i subskala s pripadajućim brojem čestica i pouzdanosti

Skala zlostavljanja među djecom (k=34, $\alpha=0,97$) / Skala viktimizacije među djecom (k=34, $\alpha=0,95$)					
Subskala tradicionalnog zlostavljanja u školi (k=22, $\alpha=0,95$) / Subskala tradicionalne viktimizacije u školi (k=22, $\alpha=0,92$)					Subskala elektroničkog zlostavljanja (k=12, $\alpha=0,96$)/ Subskala elektroničke viktimizacije (k=12, $\alpha=0,94$)
Subskala tjelesnog zlostavljanja/ viktimizacije ($k_z=3$, $\alpha_z=0,76$; $k_v=3$, $\alpha_v=0,68$)	Subskala verbalnog zlostavljanja/ viktimizacije ($k_z=6$, $\alpha_z=0,86$; $k_v=6$, $\alpha_v=0,86$)	Subskala ekonomskog zlostavljanja/ viktimizacije ($k_z=5$, $\alpha_z=0,82$; $k_v=5$, $\alpha_v=0,75$)	Subskala relacijskog zlostavljanja/ viktimizacije ($k_z=5$, $\alpha_z=0,82$; $k_v=5$, $\alpha_v=0,82$)	Subskala seksualnog zlostavljanja/ viktimizacije ($k_z=3$, $\alpha_z=0,93$; $k_v=3$, $\alpha_v=0,82$)	

Anketni list o preventivnim programima

Za potrebe ovog istraživanja napravljen je anketni list koji je ispitivao učeničko viđenje prevencije vršnjačkog zlostavljanja. Na početku anketnog lista dana je definicija vršnjačkog zlostavljanja (*Vršnjačko zlostavljanje podrazumijeva učestale i namjerne negativne postupke prema slabijem učeniku/učenici koja se ne može obraniti, a te negativne postupke provodi pojedinac ili skupina ljudi koji su jači od nje. Može imati oblik prijetnji, tjelesnih ozljeda, odbačivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja, uzimanja stvari... Često uključuje neugodne komentare o djetetovoj obitelji ili rodbini (npr. „Ivan nema tatu. Mama ti je debela“)*) na temelju koje su učenici dalje davali svoje procjene i mišljenja. Učenici su trebali procijeniti koliko se često takve situacije događaju kod njih u razredu, je li se u zadnje 2 godine provodio u njihovom razredu neki program za smanjenje vršnjačkog nasilja/zlostavljanja, ako je, koji je to program bio, na koji su način oni bili uključeni u taj program, te koliko je taj program prema njihovom mišljenju pomagao u smanjenju problema vršnjačkog nasilja. Za kraj su sami trebali navesti prijedloge za smanjenje vršnjačkog nasilja/zlostavljanja.

Postupak

Ispitivanje je bilo anonimno i u potpunosti dobrovoljno. Uz dopuštenje odgovornih institucija i pismenu suglasnost roditelja za sudjelovanje njihove djece u istraživanju, podatci su se prikupljali tijekom nastave u školama, u sklopu sata razrednika. Samo istraživanje provedeno je tijekom listopada i studenoga 2015. godine. Prije samog istraživanja učenicima je objašnjena njegova svrha. Podatci su prikupljeni grupno, a ispunjavanje upitnika trajalo je oko 25 minuta. Na kraju su učenici bili informirani o osobama i institucijama kojima se mogu obratiti ako budu htjeli razgovarati o problemu nasilja ili o drugim problemima.

REZULTATI I RASPRAVA

U skladu s prvim ciljem istraživanja utvrđena je pojavnost vršnjačkog zlostavljanja kod djece osnovnoškolske dobi. U odnosu na prijašnja istraživanja djece osnovnoškolske dobi u Hrvatskoj koja su se većinom bavila ispitivanjem pojavnosti vršnjačkog nasilja, u ovom istraživanju mjereno je vršnjačko zlostavljanje jer je uzet u obzir odnos moći nasilnika i žrtve i namjera počinjenoga nasilnog ponašanja. Učenik je svrstan u kategoriju nasilnika ako je na jednoj ili više čestica odgovarajuće subscale/skale zaokružio da opisano ponašanje čini često (nekoliko puta mjesečno) ili uvijek (skoro svaki dan). Učenik je svrstan u kategoriju pasivne

žrtve ako je na jednoj ili više čestica odgovarajuće subskale/skale zaokružio da opisano ponašanje doživljava često (nekoliko puta mjesečno) ili uvijek (skoro svaki dan). Učenik je svrstan u kategoriju provokativne žrtve (nasilnik/žrtva) ako je na jednoj ili više čestica odgovarajuće subskale/skale zlostavljanja i odgovarajuće subskale/skale viktimizacije zaokružio da opisano ponašanje čini i doživljava često (nekoliko puta mjesečno) ili uvijek (skoro svaki dan). Tablica 2 prikazuje pojavnost vršnjačkog zlostavljanja s obzirom na način na koji je dijete uključeno u vršnjačko zlostavljanje i na vrstu vršnjačkog zlostavljanja. Dobiveni rezultati pokazali su da su 37,1% djece pasivne žrtve (samo doživljavaju zlostavljanje), 15,9% djece su provokativne žrtve (doživljavaju zlostavljanje, ali ga i čine), 3,2% učenika je nasilnika, a 43,8% djece nije uključeno u vršnjačko zlostavljanje. Zanimalo nas je i kolika je razina zastupljenosti pojedinih oblika vršnjačkog zlostavljanja. Dobiveni rezultati pokazali su da je kod djece osnovnoškolske dobi, elektroničko vršnjačko zlostavljanje manje zastupljeno od tradicionalnog (pasivne žrtve 9,9% naprema 36,5%, provokativne žrtve 3% naprema 15,7%, nasilnici 1,2% naprema 3,4%).

Tablica 2. Broj djece uključene u vršnjačko zlostavljanje

Način uključenosti	Ukupno zlostavljanje		Tradicionalno zlostavljanje		Elektroničko zlostavljanje	
	f	%	f	%	f	%
neuključeni	217	43,8	220	44,4	426	85,9
žrtve	184	37,1	181	36,5	49	9,9
nasilnici/žrtve	79	15,9	78	15,7	15	3,0
nasilnici	16	3,2	17	3,4	6	1,2
ukupno	496	100,0	496	100,0	496	100,0

Rezultati istraživanja u skladu su s očekivanjima i pokazali su razinu zastupljenosti vršnjačkog zlostavljanja sličnu razini nađenoj u već dosad provedenim istraživanjima. Rezultati naših i ovdje opisanih istraživanja dobiveni su na temelju samoprocjena djece u ponašajnom pristupu. U odnosu na prijašnja istraživanja djece osnovnoškolske dobi u Hrvatskoj (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003; Velki i Kuterovac Jagodić, 2014a; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016; Velki i Vrdoljak, 2013; UNICEF, 2004), naše istraživanje pokazuje nešto veći postotak djece koja su uključena u zlostavljanje (37,1% pasivnih žrtava, 15,9% provokativnih žrtava i 3,2% učenika nasilnika).

S obzirom da naše istraživanje u odnosu na prijašnja istraživanja, pokazuje nešto veći postotak djece koja su uključena u zlostavljanje, moramo se zapitati koji su mogući razlozi tome. Posebice je problematična situacija da u odnosu na prethodno navedena istraživanja koja su se bavila problematikom vršnjačkog nasilja, naše se istraživanje bavi problematikom zlostavljanja što uključuje strože kriterije svrstavanja učenika u kategoriju nasilnika, žrtve i provokativne žrtve (uključuje i distinktivne karakteristike odnosa moći nasilnika i žrtve i namjere počinjenog nasilnog ponašanja). Većina se djece tijekom odrastanja susretne s nekim oblikom nasilja među vršnjacima. Prije se vjerovalo kako je to sastavni dio odrastanja i kako takvo iskustvo može pomoći djeci da ojačaju. No, danas je dokazano kako iskustvo nasilja među vršnjacima ima štetne posljedice za djetetov fizički i psihički razvoj te njegovo obrazovanje

(Bilić i sur., 2012). U proteklih nekoliko godina u društvu vlada veća osvještenost o vršnjačkom nasilju među djecom nego što je bila prije. Danas se u školama djecu puno više educira o vršnjačkom nasilju te se provode razni programi i radionice s ciljem smanjenja vršnjačkog nasilja, što je uvelike pridonijelo i pomoglo djeci da postanu svjesnija nasilja koje se događa među njima, da ga znaju prepoznati i da razumiju koliko je važna njihova uloga u smanjenju vršnjačkog nasilja, pa je stoga moguće da i više o tome izvještavaju. Također je moguće da je u današnje vrijeme na veliku pojavnost vršnjačkog zlostavljanja utjecala sve veća izloženost djece nasilju u medijima. Često gledanje nasilja na televiziji, u filmovima i videoigrama može voditi dijete u nasilno ponašanje (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014b), posebice ako su djeca bez nadzora roditelja. Česta je pojava i nasilje u obitelji, što ostavlja dugoročne štetne posljedice za dijete. Djeca trebaju siguran dom gdje neće odrastati u strahu. Dijete koje je vidjelo nasilje u obitelji ne mora nužno postati nasilno, ali je veća vjerojatnost da će pokušati nasilno riješiti konflikte (Velki i Kuterovac Jagodić, 2015).

U tradicionalno zlostavljanje ubrajamo tjelesno, verbalno, ekonomsko, relacijsko i seksualno zlostavljanje (tablica 3). Dobiveni rezultati pokazali su da najviše ima djece koja su žrtve verbalnog zlostavljanja, pri čemu su 28,4% djece pasivne žrtve (samo doživljavaju zlostavljanje), a 7,3% djece su provokativne žrtve (doživljavaju zlostavljanje, ali ga i čine). Samo nešto manje ima djece koja su žrtve relacijskog zlostavljanja, pri čemu su 27,6% djece pasivne žrtve, a 5,8% djece su provokativne žrtve. Najmanji je broj žrtava seksualnog zlostavljanja, gdje imamo 4,8% djece koja su pasivne žrtve i 1,6% djece koja su provokativne žrtve. Što se tiče počinjenog zlostavljanja, najviše je zastupljeno verbalno zlostavljanje gdje imamo 3,6% učenika nasilnika i 7,3% provokativnih žrtava. Odmah iza slijedi relacijsko zlostavljanje gdje imamo 4,8% učenika nasilnika i 5,8% provokativnih žrtava. Najmanje počinjenog zlostavljanja ima kod seksualnog zlostavljanja, gdje imamo 1,2% učenika nasilnika i 1,6% provokativnih žrtava. Iz dobivenih rezultata možemo zaključiti da je najzastupljenije verbalno i odmah iza njega relacijsko zlostavljanje, dok najmanju razinu zastupljenosti ima seksualno zlostavljanje.

Tablica 3. Broj djece uključene u različite vrste tradicionalnog vršnjačkog zlostavljanja

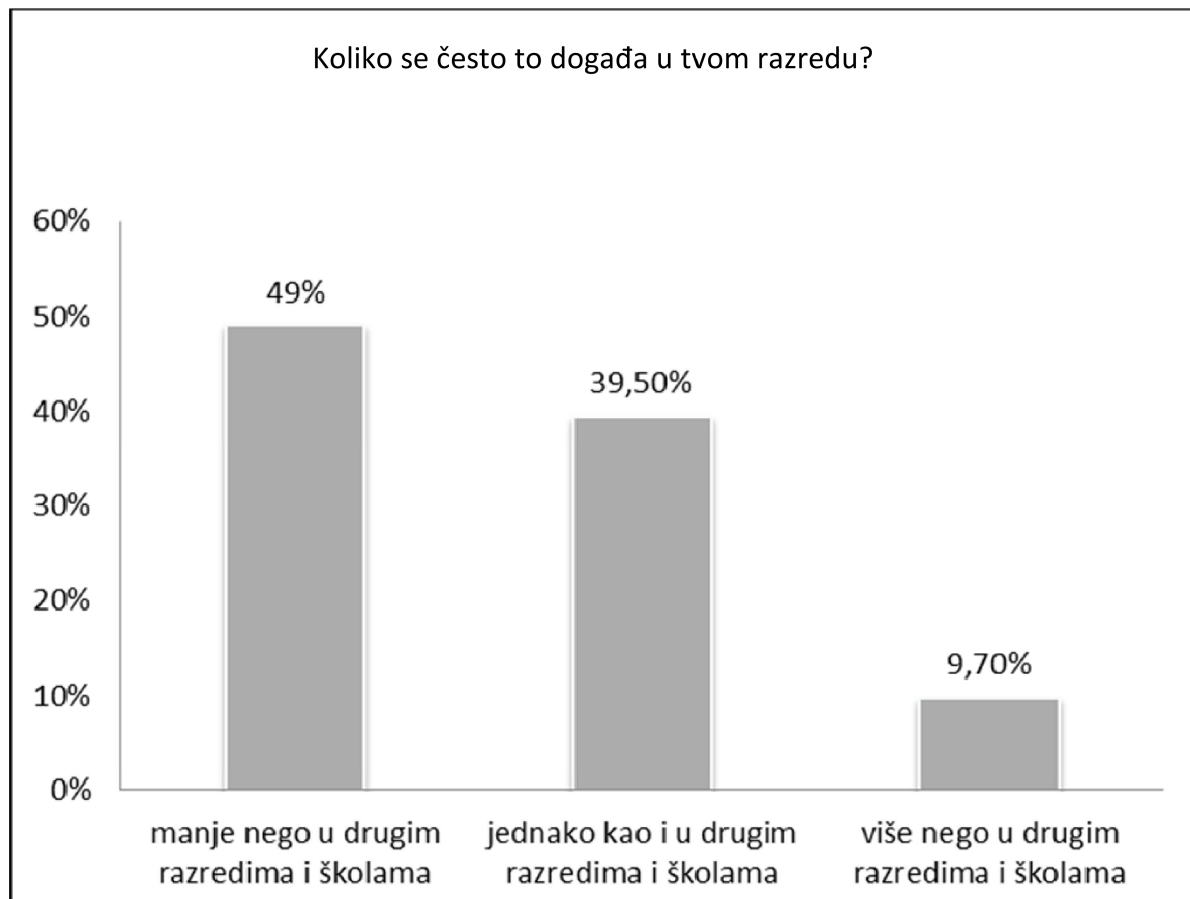
Način uključivosti	Tjelesno zlostavljanje		Verbalno zlostavljanje		Ekonomsko zlostavljanje		Relacijsko zlostavljanje		Seksualno zlostavljanje	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
neuključeni	418	84,3	301	60,7	381	76,8	306	61,7	458	92,3
žrtve	47	9,5	141	28,4	90	18,1	137	27,6	24	4,8
nasilnici/žrtve	14	2,8	36	7,3	15	3,0	29	5,8	8	1,6
nasilnici	17	3,4	18	3,6	10	2,0	24	4,8	6	1,2
ukupno	496	100,0	496	100,0	496	100,0	496	100,0	496	100,0

Uzimajući u obzir različite oblike vršnjačkog zlostavljanja, rezultati istraživanja u skladu su s očekivanjima i pokazali su razinu zastupljenosti vršnjačkog zlostavljanja sličnu razini nađenoj u već dosad provedenim istraživanjima. U našem je istraživanju utvrđena najveća razina zastupljenosti kod verbalnog zlostavljanja, a najmanje je zastupljeno seksualno zlostavljanje, što je isto razini nađenoj u odnosu na istraživanje Černi Obrdalj, Beganlić i Šilić (2010) gdje je utvrđeno da je među doživljenim i počinjenim nasiljem, verbalno nasilje bilo najčešće zastupljeno, a najmanje je zastupljeno bilo seksualno nasilje, kao i u istraživanju (UNICEF,

2004) gdje je najzastupljenije bilo verbalno nasilje. Slični su rezultati dobiveni i u nacionalnom istraživanju gdje je najzastupljenije bilo relacijsko nasilja, a zatim verbalno nasilje (Sušac, Ajduković i Rimac, 2016), ali treba uzeti i u obzir da je nacionalno istraživanje provedeno na malo starijem dobnom uzorku (od petog razreda osnovne škole do drugog razreda srednje škole). Verbalno se zlostavljanje temelji na riječima pri čemu se netko nastoji povrijediti ili osramotiti. Najčešće se radi o zadirkivanju i nazivanju pogrđnim imenima, a djeca ovaj oblik zlostavljanja najteže mogu izbjeći. Ovaj oblik zlostavljanja djeca često izjednačavaju sa šalom, posebice jer se ne vide jasne fizičke posljedice zlostavljanja (kao kod fizičkog ili ekonomskog zlostavljanja) što zapravo dodatno ohrabruje nasilnika. Slično je i s relacijskim zlostavljanjem, koje je najčešće indirektno, a na taj su način djeca manje svjesna svojih negativnih postupaka, a također su i djeca promatrači sklonija manje reagirati nego kad se radi o fizičkom nasilju, iako ovi oblici nasilja (verbalno i relacijsko) ostavljaju trajne i dugoročne posljedice. U školama se češće kažnjava fizičko i ekonomsko zlostavljanje (npr. fizički sukobi, tuča, krađa, uništavanje tuđe imovine i sl.) pa ne čudi da je ono manje zastupljeno od relacijskog i verbalnog (Olweus, 2010). Seksualno zlostavljanje najekstremniji je oblik nasilja i najmanje je općenito zastupljeno u populaciji, što je dobiveno i u našem istraživanju. Pojava seksualnog zlostavljanja u našem istraživanju djelomično je vezana uz razvoj puberteta i povećanje dječjih spoznaja o seksualnosti. Ranjivost vezana uz spolnost postaje sredstvo kojim djeca postižu nadmoć jedni nad drugima. U našem istraživanju djeca su u razdoblju prepuberteta i puberteta, pa su rezultati o zastupljenosti seksualnog zlostavljanja zapravo očekivani.

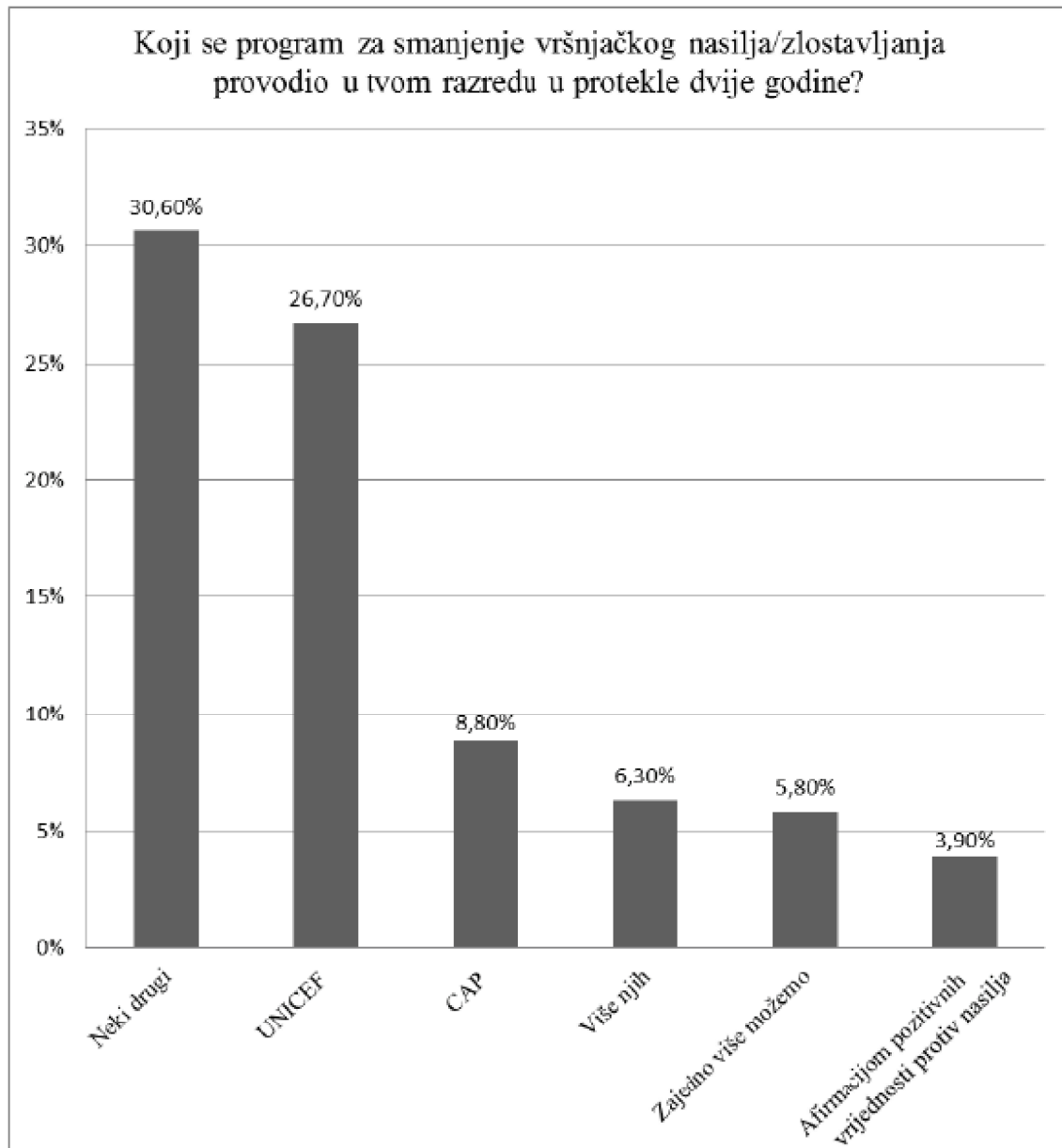
U skladu s drugim ciljem istraživanja provjerili smo koje se mjere prevencije u svrhu sprječavanja zlostavljanja provode u osječkim školama. Zanimalo nas je provode li se u osječkim školama preventivni programi, u kojoj se mjeri provode, imaju li kakvog utjecaja na smanjenje zlostavljanja, tko sudjeluje u programima prevencije (djelatnici, škole, učenici, roditelji, vanjski suradnici...) i na koji način te jesu li ti programi interni (provode ih djelatnici škole) ili eksterni (provode ih vanjske organizacije, udruge i sl.). Bilo nam je vrlo bitno doznati i što učenici misle o tome što bi moglo pomoći u smanjenju vršnjačkog zlostavljanja, budući da se upravo oni izravno uključeni u problematiku.

Kako bismo stekli dojam o učestalosti pojave zlostavljanja, upitali smo učenike o procjeni zastupljenosti zlostavljanja u njihovom razredu u odnosu na ostale razrede i škole. Iz slike 1 vidljivo je kako je najviše učenika, njih 49%, izjavilo kako misle da se zlostavljanje u njihovom razredu događa rjeđe nego u ostalim razredima i školama, 39,50% učenika misli kako se događa jednako, a 9,70% misli kako se događa češće. Ovo su procjene učenika zabrinjavajuće jer polovica njih smatra da se nasilje u njihovom razredu događa podjednako često ili češće nego u drugim školama i razredima. Iako se ovi odgovori trebaju uzeti s određenim ograničenjem (budući da je učenicima teže procijeniti događa li se zlostavljanje u nekom drugom razredu više ili manje nego u njihovom), treba uzeti u obzir činjenicu da se radi o učenicima viših razreda osnovnih škola koji su u doticaju s velikim brojem djece izvan vlastite škole koju pohađaju (npr. kod odlaska na različite izvanškolske aktivnosti, druženja s djecom iz susjednih škola ili drugih gradskih škola u susjedstvu, kao i neograničena dostupnost vršnjacima diljem Hrvatske putem interneta, posebice društvenih mreža, a što smo posebno i ispitali, putem elektroničkog nasilja koje nije ograničeno određenim prostorom, samo onim virtualnim). Najbolju nam usporedbu ovog tipa i mogu dati djeca koja se druže s vršnjacima iste dobi te putem brojnih internetskih stranica međusobno komentiraju i raspravljaju o ovoj temi.

Slika 1. Procjena zastupljenosti vršnjačkog zlostavljanja u školama

Budući da se u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, u posljednje vrijeme provode različiti programi prevencije, zanimalo nas je koji se programi provode u osječkim školama i koji su najzastupljeniji. Prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014) postoji nekoliko programa koji se u osječkim školama najčešće provode, stoga smo upravo njih naveli u anketnom listiću kako bismo saznali jesu li učenici u njima sudjelovali. Učenici su mogli označiti jedan ili više programa u kojima su sudjelovali te su mogli navesti i neki program u kojemu su sudjelovali, a koji nije bio među navedenima.

Slika 2. Prikaz najčešćih programa prevencije vršnjačkog nasilja/zlostavljanja u osječkim školama

Najviše je učenika (39,60%) izjavilo da je sudjelovalo u nekom drugom programu, a ne u nekom do ponuđenih. Od navedenih programa, učenici su najviše sudjelovali u UNICEF-ovom programu „Stop nasilju među djecom“, njih 26,70%. Radočaj i Pregrad (2010) navode kako nezavisna evaluacija ovog programa govori u prilog tome da se u školama podigao osjećaj kompetentnosti te smanjio broj učitelja koji se osjećaju zbunjeno i bespomoćno. Prema samoiskazima učenika prepolovljen je broj nasilničkih ponašanja, učenici više primjećuju nasilje, manje se boje jer vide reakcije odraslih, a i sami više reagiraju na pojavu zlostavljanja. Iako je više od polovice roditelja upoznato s aktivnostima projekta, suradnja s roditeljima ocijenjena je kao najslabiji dio programa. Prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014) ovaj se program provodio u 41% škola naše županije, a upravo je i naše istraživanje pokazalo kako se taj program najčešće provodio u osječkim školama. Ako uzmemo u obzir činjenicu da je ovaj program konstruirala i predstavila velika svjetska organizacija kao što je UNICEF te postoje brojne evaluacije i dokazi o njegovoj uspješnosti, ne začuđuje nas podatak da je upravo taj program stekao povjerenje najvećeg broja škola na području ove županije (Velki i Ozdanovac, 2014).

Sljedeći je CAP (Child Assault Prevention) program u kojem je sudjelovalo 8,80% učenika. Vlahović-Štetić i Vizek Vidović (2000) navode kako je evaluacija CAP programa pokazala da je između djece i vršnjaka te djece i roditelja uspješno potaknuta komunikacija o temi zlostavljanja. Roditelji, učitelji, stručni suradnici i ravnatelji procjenjuju kako su djeca uspješno usvojila sadržaje naučene na radionicama, to su znanje smatrala korisnim te su ga primjenjivala i nakon radionica u životnim situacijama. U ovome je programu, prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014), sudjelovalo 19,7% škola naše županije s čime je sukladno i provedeno istraživanje u osječkim školama.

U još jednom poznatom i često provedenom programu „Zajedno više možemo“ sudjelovalo je 5,80% učenika. Prema Velki i Ozdanovac (2014), u istom je programu u našoj županiji sudjelovalo 6,6% škola. Osnovna je svrha ovog projekta prevencija vršnjačkog nasilja, zloupotrebe opojnih droga i drugih sredstava ovisnosti, vandalizma i ostalih oblika rizičnog ponašanja. Cilj je stvaranje pozitivnog okruženja kako bi djeca mogla kvalitetno odrastati te se uključiti u aktivan i zdrav život lokalne zajednice u svrhu primarne prevencije neprihvatljivih oblika ponašanja. Međutim u literaturi ne postoje evaluacije ovog programa.

U programu „Afirmacijom pozitivnih vrijednosti protiv nasilja“ sudjelovalo je 3,90% ispitanih učenika. Prema navodima Velki i Ozdanovac (2014) jedan je od ciljeva programa i usmjeravanje djece na pozitivno provođenje slobodnog vremena odnosno promicanje raznovrsnosti sadržaja sportskog i kreativnog karaktera kroz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Naglašena je i nužnost uočavanja svakog nasilničkog ponašanja te postupanje u skladu sa školskim protokolom o postupanju u slučaju nasilja. Ovaj je Vladin program prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014) provelo 9,8% škola u našoj županiji.

U više navedenih programa sudjelovalo je 6,30% učenika što nam pokazuje da organizacije nastoje potaknuti provođenje preventivnih programa, te da su neke škole voljne sudjelovati u više programa kako bi smanjili pojavnost vršnjačkoga zlostavljanja.

Vidljivo je iz našeg i iz prijašnjih istraživanja da su ovo najpopularniji, najčešće provedeni, te programi koji su pokazali najbolje rezultate na području Hrvatske, odnosno da su škole svjesne problematike vršnjačkog zlostavljanja i nastoje pratiti europske trendove u mjerama njegove prevencije.

Najveći broj učenika, njih 30,60% sudjelovalo je u nekom drugom programu koji nismo naveli. Od tih ostalih programa učenici su najviše sudjelovali u nekakvom internom programu koji su provodili djelatnici škole, najčešće, nastavnici, pedagozi, psiholozi te defektolozi. Rigby (2002) objašnjava zašto se veliki broj škola uključuje baš u interne programe. On tvrdi da je za uspjeh programa odlučujući čimbenik motivacija školskog osoblja, a ona je puno veća kada su svi u školi uključeni ne samo u provedbu, već i u stvaranje programa. Kada učitelji i stručno osoblje sami procjenjuju koji bi elementi bili najbolji za njihovu školu, stvara se osjećaj „vlasništva“ od strane škole što utječe i na najveći uspjeh programa.

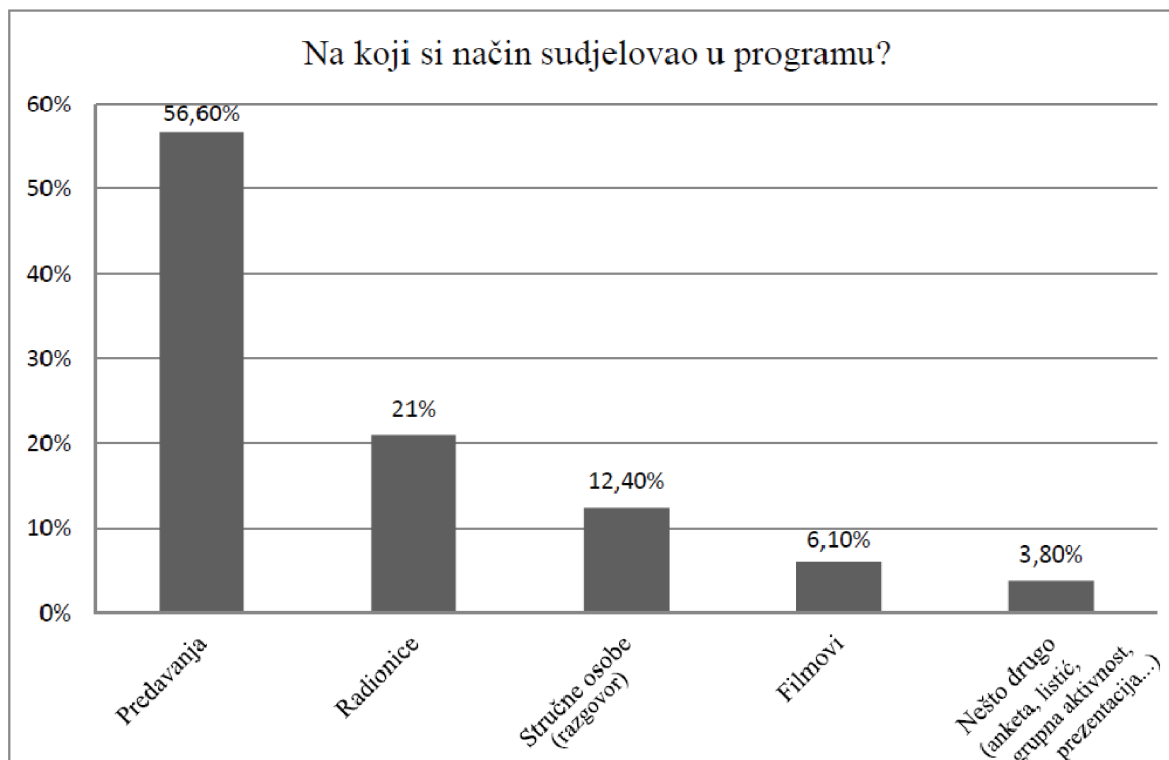
Od ostalih programa učenici su naveli kako je u 21,4% slučajeva u školu došao policajac koji je provodio nekakav preventivni program, 15,2% učenika sudjelovalo je u nekom programu, ali ne zna ime toga programa. 13% učenika sudjelovalo je u programu „Peace education on the move“, 6,3% u programu „Promovita“, 2,7% u programu „Zdravi za pet“. Neke su udruge provodile svoje programe u školama, pa je tako 2,7% učenika sudjelovalo u programu Crvenog križa, 1,8% u programu Hrabrog telefona, 0,9% u programu Dokkice, a isto tako 0,9% učenika navelo je kako je sudjelovalo u nekom programu u kojem se rješavala anketa.

Tablica 4. Ostali programi prevencije u osječkim školama

Ostali programi	%
Interni program (unutar škole)	33,9 %
Dolazak policajca	21,4 %
Ne znam ime	15,2 %
Peace education on the move	13%
Promovita	6,3 %
Zdravi za pet	2,7 %
Crveni križ	2,7 %
Hrabri telefon	1,8 %
Dokkica	0,9 %
Anketa	0,9 %

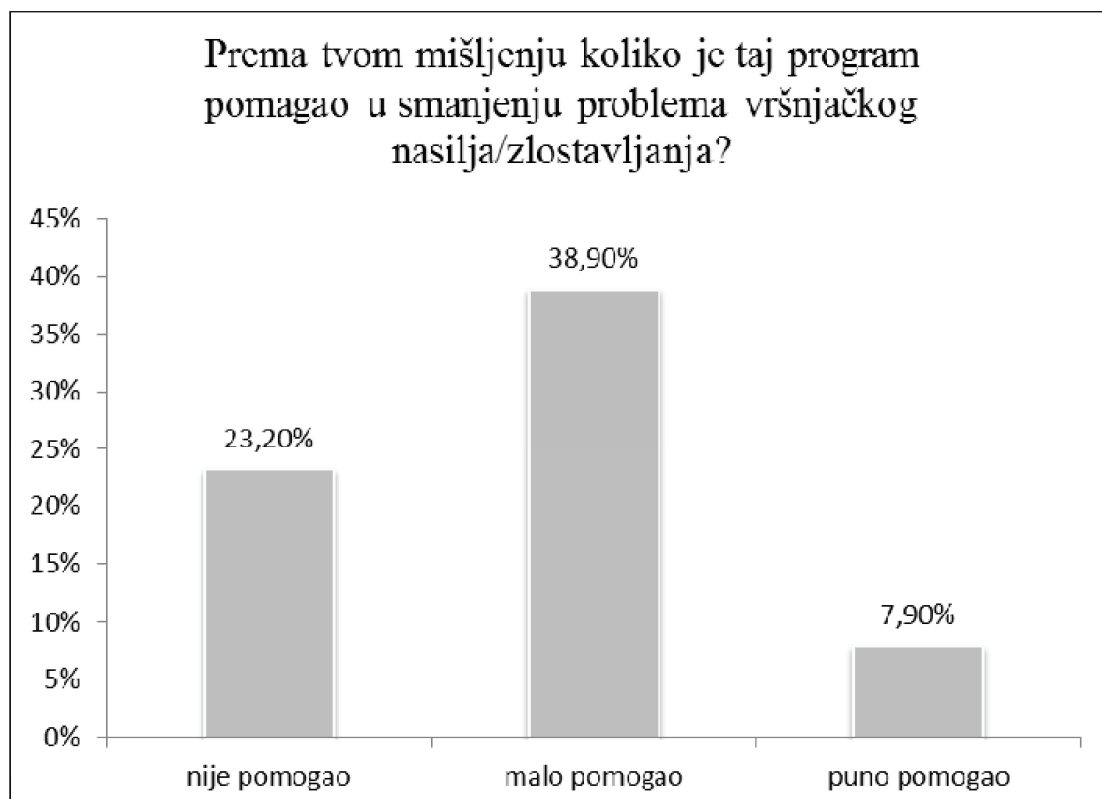
Istraživanjem smo provjeravali i na koji su način učenici bili uključeni u preventivne programe. Pokazalo se kako je najviše učenika u programu sudjelovalo tako što su slušali predavanja, njih 56,60%. Prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014) u školama se u 65,6% slučajeva program provodio kroz predavanja o prevenciji zlostavljanja što nije značajna razlika u odnosu na naše istraživanje. Treba naglasiti da je ovo tek prvi korak u prevenciji zlostavljanja, a za uspješan program potrebno je sudjelovanje u više komponenti i na više razina. Nadalje, u radionicama je sudjelovalo 21% učenika što je značajna razlika u odnosu na istraživanje Velki i Ozdanovac (2014) koje pokazuje kako su škole najčešće sudjelovale u radionicama, u čak 93,4% slučajeva. Moguće je da učenici koje smo ispitivali nisu mogli razlučiti je li predavanje koje su slušali bilo samo dio neke od radionica pa su zato naveli kako su u manjem broju slučajeva sudjelovali u radionici. Također je moguće da su učenici zapravo neke dijelove radionica smatrali drugim aktivnostima (grupni rad, ispunjavanje listića i sl.) pa su ih svrstali u neku drugu kategoriju. Učenici navode da je samo u 12,4% slučajeva program provodila stručna osoba (djelatnici škole ili vanjski suradnici), dok su prema istraživanju Velki i Ozdanovac (2014) stručne osobe sudjelovale u provođenju programa u 98,4% slučajeva. Vrlo vjerojatno je broj smanjenja stručnih osoba odraz toga da škole u svoje interne programe aktivnije uključuje nastavnike i učitelje koji direktno rade s učenicima na problemu nasilja jer je dosta škola prošlo različit programe prevencije koje sada mogu primjenjivati njihovi djelatnici. Osim toga 6,10% učenika gledalo je edukativne filmove, a 3,8% učenika sudjelovalo je u programu kroz rješavanje anketa, listića, u nekakvoj grupnoj aktivnosti, prikazivala im se prezentacija i sl.

Prijašnja istraživanja (Farrington i Ttofi, 2009) iznijela su zaključak da ukupan broj komponenti programa utječe na uspješnost programa, tj. programi s više sastavnih elemenata postižu bolje rezultate, što ih je više i što su raznolikiji, postoji veća mogućnost utjecaja na veći broj djece, školu i obitelj. Programi s 11 i više komponenata imaju najviše utjecaja na smanjenje nasilja. Kako bi se poboljšali rezultati preventivnih programa, potrebno je u budućnosti poraditi na uvođenju više elemenata programa kako bi se problemu zlostavljanja pristupilo na svim razinama. U našem istraživanju učenici su zapravo često zaokružili da su sudjelovali putem više različitih aktivnosti u navednim programima, a postotkom smo samo prikazali čestinu pojedine aktivnosti. Više od 50% učenika iz našeg istraživanja sudjelovalo je na tri ili više načina u pojedinom programu što govori u prilog tome da su škole svjesne kako uspješna prevencija mora zahvaćati više razina, međutim u odnosu na evaluacije u svijetu, to je još uvijek premali broj.

Slika 3. Prikaz preventivnih aktivnosti koje su se provodile

Kako bismo provjerili uspješnost provedenih preventivnih programa, upitali smo učenike za njihovo mišljenje. Zabrinjavajuća je činjenica da skoro 23,2% učenika misli kako provedeni program nije pomogao, a čak 38,9% misli da je samo malo pomogao. Glavni je cilj svih navedenih programa osvijestiti dijete o problemu te smanjiti pojavu zlostavljanja. Ovi rezultati pokazuju kako se provedeni programi kod nisu pokazali osobito uspješnima. Rigby (2002) navodi kako je za uspješan preventivni program nužna intervencija na više razina. To bi značilo da je potrebno podizanje svijesti o postojanju i učestalosti problema nasilja među vršnjacima, uključenje cijele škole u prevenciju, uvođenje obrazovnih sadržaja koji će pomoći djeci da se suoče s nasiljem, bolja edukacija djelatnika škole, roditelja i učenika. Farrington i Ttofi (2009) navode kako su se najuspješnijim elementima u prevenciji nasilja pokazali: edukacija roditelja, pojačan nadzor na igralištima, uvođenje disciplinskih mjera (kod mlađe djece uspješnijim su se pokazale kazne, a kod starije naglasak treba biti na restituciji), školske sjednice, informacije za roditelje, uvođenje razrednih pravila te educiranje učitelja o tome kako prepoznati nasilje u razredu i pravilno reagirati. Velki i Ozdanovac (2014) smatraju da puno veću važnost od samog sadržaja programa imaju motivacija i volja svih sudionika te njihova ozbiljna namjera i odluka da se dosljednom, ustrajnom i temeljitom provedbom suoče s problemom vršnjačkog nasilja. Također je bitan kontinuitet programa i njegovo sustavno uvođenje na svim razinama, a ono što iz naših rezultata istraživanja možemo naslutiti da su se opisani programi u najvećoj mjeri provodili s djecom i to kratkotrajno, dok su u puno manjem opsegu bili uključeni roditelji, djelatnici škole i sama zajednica.

Slika 4. Učenička procjena djelotvornosti provedenih programa

Budući da su upravo učenici direktno uključeni u problematiku zlostavljanja, bilo nam je vrlo bitno doznati što oni misle da može pomoći u smanjenju vršnjačkoga zlostavljanja. Naše je istraživanje pokazalo kako čak 15% učenika misli da je u škole potrebno uvesti veće kazne (npr. opomene, ukore, izbacivanja iz škole), što je vrlo zabrinjavajuće jer ukazuje na to da učenici misle kako se pojava zlostavljanja može smanjiti samo ako se ono kažnjava kad se već počini. Ciljevi su programa, o kojima smo pisali, smanjiti pojavu zlostavljanja boljom edukacijom, promjenom stavova o nasilju, odnosno učiniti nešto kako se zlostavljanje ne bi ni dogodilo te preventivno djelovati na njegovu pojavu. Potrebno je educirati učenike i poučiti ih kako oni sami mogu spriječiti pojavu zlostavljanja te na taj način indirektno utjecati i na njegovo smanjenje.

Od dobivenih odgovora, 12,5% učenika navelo je kako misle da bi bilo potrebno provoditi još više preventivnih programa radionicama, različitim aktivnostima (npr. rješavanje listića i grupne aktivnosti) gledanjem edukativnih filmova, razgovor. Ovaj nam podatak ukazuje na to da je dio učenika ipak svjestan toga da se pojava zlostavljanja može smanjiti provođenjem preventivnih programa.

Neki učenici, njih 12,3%, pri odgovaranju su najprije pošli od sebe te tako naveli da bi moglo pomoći da budu bolji jedni prema drugima. Djeca su svjesna da njihovi određeni postupci nisu u skladu s društvenim normama i pravilima ponašanja, no svakako im je potrebna pomoć odraslih, ponajprije učitelja i roditelja, da se ponašaju u skladu s tim pravilima, odnosno da dobiju dodatnu podršku kada se ponašaju na primjeren način.

Bolji nadzor (roditelja, nastavnika), uvođenje školskog policajca te nadzornih kamera, želje su 10,9% učenika. Nadzor se svakako treba povećati, djelatnici škole i roditelji trebali biti više biti svjesni problema zlostavljanja te u skladu s time i djelovati, a ne ignorirati pojavu zlostavljanja. No ono što nas zabrinjava jest činjenica da se 10,9% učenika očito osjeća nesigurno u školskom okruženju, a to nikako nije dobro, jer je pravo na sigurnost i zaštitu jedno od osnovnih dječjih prava (UNICEF, 2004).

Razgovor o problemima u obitelji i školi ono je što 8,3% učenika misli kako je potrebno poboljšati te na tome poraditi. Neki od učenika, njih 5,3%, misli kako se među učenicima ne smiju praviti razlike (ni po kojoj osnovi), pogotovo one fizičke. Očito je da u školama nisu osigurana jednaka prava za svu djecu, odnosno da je prisutna diskriminacija i predrasude prema određenoj skupini djece. Ono što se najviše na osobi može primijetiti njezin je fizički izgled i upravo on je vrlo često predmet izrugivanja među djecom. Stoga su neki učenici poželjeli čak i uvesti školske uniforme kako bi se smanjila razlika među njima i samim time povod za izrugivanje.

Postroženje pravila bio je prijedlog 4,4% učenika, 5,3% njih misli kako je potrebno pomoći zlostavljačima, razgovarati s njima, 3,9% misli kako je potreban bolji roditeljski i školski odgoj, a isto toliko učenika ne zna što bi moglo pomoći. Još neki od prijedloga bili su: ne ponašati se nasilno (odnosno poraditi na samokontroli), više komunicirati međusobno, obavijestiti roditelje i djelatnike škole po pojavi zlostavljanja. Zabrinjavajuće je to što 2,3% učenika misli kako ništa ne može pomoći. Ovo je mišljenje i stav je čest kod žrtava zlostavljanja koje nisu prepoznate i kojima nije osigurana pomoć i podrška na vrijeme, pa zbog konstatnog zlostavljanja razvijaju naučenu besposmoćnost što vodi u depresivne i anksiozne obrasce ponašanja. Stoga se budući programi prevencije posebice trebaju posvetiti ovoj problematici.

Tablica 5. Učenički prijedlozi mjera za smanjenje vršnjačkog nasilja/zlostavljanja

Prijedlozi	%
Veće kazne (opomena, ukor, izbacivanje iz škole)	15%
Programi o nasilju (radionice, listići, filmovi, razgovor)	12,50%
Biti bolji jedni prema drugima	12,30%
Bolji nadzor (roditelji, nastavnici, školski policajac, kamere)	10,90%
Razgovor o problemima (u obitelji, u školi)	8,30%
Ostalo	7,90%
Ne trebaju se praviti razlike među učenicima (i uvođenje uniformi)	5,30%
Postrožiti pravila	4,40%
Više raditi s nasilnicima (razgovor, pomoć)	4,20%
Bolji roditeljski i školski odgoj	3,90%
Ne znam	3,90%
Ne ponašati se nasilno (samokontrola)	3,50%
Više komunikacije među učenicima	2,80%
Obavijestiti roditelje i djelatnike škole o nasilju	2,80%
Ne može se pomoći	2,30%

METODOLOŠKI NEDOSTATCI ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE ZA BUDUĆA ISTRAŽIVANJA

Dobivene rezultate treba promotriti i s obzirom na neke metodološke nedostatke istraživanja. Jedan od nedostataka provedenog istraživanja mali je odaziv sudionika (48,41%). Istraživanje je bilo anonimno, ali nisu svi roditelji dali suglasnost za djetetovo sudjelovanje u istraživanju. Pitanje je koji roditelji nisu dali suglasnost. Moguće je da su to roditelji čija su djeca uključena u vršnjačko zlostavljanje ili imaju neke probleme u ponašanju. Prijašnja su istraživanja pokazala da najčešće roditelji nasilnije djece ne daju pristanak za sudjelovanje djeteta u istraživanju (Velki, 2012), što bi značilo da je zapravo još veći broj djece uključen u vršnjačko zlostavljanje. Nadalje, u provedenom istraživanju podatci nisu skupljeni od više izvora, vršnjaka, roditelja i učitelja, nego smo podatke skupili jedino od djece metodom samoprocjene. Pri određivanju kriterija vršnjačkog zlostavljanja i viktimizacije služili smo se samo metodom samoprocjene. Moguće je da učenici nisu dovoljno objektivni u samoprocjeni, odnosno da precjenjuju ili podcjenjuju količinu doživljenoga i počinjenoga zlostavljanja.

S obzirom na mali odaziv sudionika, dobiveni rezultati daju nam uvid u ograničenu generalizaciju. Ipak, statistički gledano, u našem istraživanju bilo je 37,1% pasivnih žrtava, 15,9% provokativnih žrtava, 3,2% nasilnika, što je u skladu s rezultatima prijašnjih istraživanja (UNICEF, 2004; Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016; Velki i Vrdoljak, 2013; Velki i Kuterovac Jagodić, 2014a) i daje nam mogućnost određene generalizacije dobivenih rezultata. U istraživanju su sudjelovali samo učenici viših razreda osnovne škole, odnosno nije obuhvaćen cijeli dobni raspon sudionika, stoga nije moguća generalizacija dobivenih rezultata na druge dobne skupine. Iako je istraživanje bilo anonimno, ovdje postoji mogućnost da su neka djeca namjerno davala krive odgovore ili odgovore za koje smatraju da su socijalno poželjna, a postoji mogućnost da im je rješavanje upitnika nakon nekog vremena postalo „dosadno i naporno“ te nisu iskreno odgovorili na neka pitanja.

Unatoč nabrojenim nedostacima, rezultati provedenog istraživanja konzistentni su prijašnjim istraživanjima kod nas i u svijetu. Buduća istraživanja trebala bi se usmjeriti na pridobivanje većeg broja sudionika i obuhvatiti sudionike svih dobnih skupina (učenike nižih i viših razreda osnovne škole i učenike srednjih škola). Također bi bilo dobro da buduća istraživanja koriste različite izvore i metode procjene, kako bi dobiveni rezultati bili konzistentniji.

PRIMJENA DOBIVENIH REZULTATA U ŠKOLSKOM OKRUŽENJU

Škola ima veliku ulogu u prevenciji vršnjačkog nasilja. Nastavnici, a posebice učitelji i razrednici, kao osobe koje provode četiri godine s istim učenicima, imaju veliku ulogu, kako u obrazovnom, tako i u odgojnom aspektu djece. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja moguće je dati određene preporuke školama za izradu preventivskih programa vršnjačkoga zlostavljanja. Kako bi preventivski programi bili uspješni, potrebno je učitelje i učenike dodatno informirati i educirati o tome što sve podrazumijevaju termini vršnjačkoga nasilja i zlostavljanja, koji su sve oblici vršnjačkoga zlostavljanja te kako ih prepoznati. Učitelji moraju osigurati učenicima atmosferu u razredu u kojoj oni bez straha mogu prijaviti zlostavljanje, ukoliko se ono događa u školi, ali i šire. Također od učitelja se očekuje da reagiraju na vršnjačko zlostavljanje te da, ako do njega dođe utvrde što se dogodilo, pruže podršku i razgovaraju kako sa žrtvom, tako i s nasilnikom. Provođenjem različitih preventivskih programa vršnjačkoga zlostavljanja (npr. gledanje poučnih filmova, igre igranja uloga za povećanje empatije i druge različite radionice) uvelike se može pridonijeti i pomoći djeci da postanu svjesnija nasilja koje se događa među njima, da ga znaju prepoznati i da razumiju koliko je važna njihova uloga u smanjenju vršnjačkoga zlostavljanja. Promatranjem nasilja djeca postaju pasivni sudionici

zlostavljanja i treba im pomoći osvjestiti vlastitu ulogu. Najbolja bi bila opcija uvođenje preventivskih programa u cijeli školski sustav već u prvom razredu osnovne škole, kojim bi djecu uključivali u različite grupne/timske organizirane aktivnosti s vršnjacima kako bi ih se poučilo socijalno poželjnim oblicima ponašanja te se smanjila vjerojatnost javljanja vršnjačkoga zlostavljanja te sustavno provoditi takve programe na razini cijele škole i zajednice. Treba naglasiti da je u bilo kojoj prevenciji, vezanoj uz problematiku vršnjačkog nasilja, najvažnija suradnja roditelja, djeteta i škole ako se dugoročno želi postići pozitivan učinak (Velki, 2012).

ZAKLJUČAK

Danas se u školskoj praksi susreće sve veći broj djece koja ne mogu iskoristiti ponuđene obrazovne mogućnosti ni realizirati željene ciljeve zbog različitih prepreka. Često se kao razlog koji ometa napore škole i otežava ostvarivanje dječjih mogućnosti spominje i zlostavljanje. Kako je vršnjačko zlostavljanje danas sve češća pojava, u ovom smo istraživanju odlučili ispitati pojavnost vršnjačkog zlostavljanja i dosadašnje mjere prevencije koje su poduzete u svrhu njegova sprječavanja u osječkim školama.

Rezultati istraživanja pokazali su da je od ukupnog broja sudionika u vršnjačko zlostavljanje bilo uključeno 37,1% pasivnih žrtava, 15,9% provokativnih žrtava, 3,2% nasilnika, odnosno preko 50% djece. Najzastupljenije je verbalno zlostavljanje, dok najmanju razinu zastupljenosti ima seksualno zlostavljanje. Posebno zabrinjava činjenica da je u odnosu na prijašnja istraživanja vršnjačkog nasilja dobivena još veća prevalencija vršnjačkog zlostavljanja iako su u obzir uzeti stroži kriteriji identificiranja nasilja.

Iako je skoro 70% učenika sudjelovalo u nekom programu prevencije zlostavljanja, a najčešće su to bili UNICEF-ov program te interni školski programi, vrlo je zabrinjavajuće da ih manje od 8% smatra kako je provedeni preventivni program puno pomogao u smanjenju vršnjačkog nasilja, odnosno iako se pokazalo da se velik broj škola trudi djelovati preventivno, njihovi se naponi nisu pokazali osobito uspješnima. Nadalje, učenici su u programima najčešće sudjelovali kroz radionice i slušanje predavanja, no malo škola je imalo istovremeno uvedeno veći broj komponenata programa kao i veći broj osoba različitih profila uključenih u prevenciju, a što je ključno u smanjenju nasilja. Posebice je poražavajući rezultat da 15% učenika smatra kako se nasilje može smanjiti uvođenjem većih i strožih kazni, a preko 10% uvođenjem nadzora odraslih.

Škola je važan mikrosustav u kojem djeca u interakciji s nastavnicima i vršnjacima, uz stjecanje formalnog znanja, oblikuju svoju sliku o sebi, kao i o svijetu u kojemu žive. Vršnjačko zlostavljanje ima štetne posljedice za djetetov fizički i psihički razvoj te njegovo obrazovanje. Zato je vrlo važna edukacija i podizanje svijesti o vršnjačkom nasilju i kod djece i kod odraslih. U školama treba provoditi više raznovrsnih programa prevencije vršnjačkog zlostavljanja, treba ih provoditi kontinuirano i intenzivno te koristiti različite aktivnosti jer se pokazalo da to uvelike može pomoći djeci da postanu svjesnija zlostavljanja koje se događa među njima, da ga znaju prepoznati i da razumiju koliko je važna njihova uloga u smanjenju zlostavljanja.

LITERATURA

- Ajdković, M., Ogresta, J. i Sušac, N. (2012). Raširenost nasilja nad djecom u obitelji i među vršnjacima. Prikaz konferencije (Zagreb, 22. i 23. ožujka 2012.) *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 181-186.
- Aluede, O. (2006). Bullying in schools: A form of child abuse in schools. *Educational Research Quarterly*, 30(1), 37-49.
- Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bilić, V. i Karlović, A. (2004). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- Černi Obrdalj, E., Beganlić, A. i Šilić, N. (2010). Vrste nasilja među djecom i osjećaj sigurnosti u školama Bosne i Hercegovine. *Društvena istraživanja*, 19 (3), 561-574.
- Farrington, D.P. (1993). Understanding and preventing bullying. U: M. Tonry i N. Morris (ur.), *Crime and Justice*, vol.17 (str. 381-458). Chicago: University of Chicago Press.
- Farrington, D.P., Baldry, A.C., Kyvsgaard, B. i Ttofi, M.M. (2008). *Effectiveness of programs to prevent school bullying*. Cambridge: Institute of criminology, Sidgwick Avenue.
- Farrington, D.P. i Ttofi, M.M. (2009). *School-based programs to reduce bullying and victimization*. Cambridge: Institute of criminology, Sidgwick Avenue.
- Garrett, A. (2003). *Bullying in American schools: Causes, preventions, interventions*. Jefferson, N.C.: McFarland.
- Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2010). *Nasilje među djecom*. Zagreb: Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- Hanish, L.D. i Guerra, N.G. (2000). Children who get victimized at school: What is known? What can be done? *Professional School Counseling*, 4(2), 113-119.
- Krmek, M., Buljan-Flander, G. i Hrpka, H. (2007). Nasilje među vršnjacima Internetom. U: V. Kolesarić (Ur.), *Psihologija i nasilje u suvremenom društvu-zbornik radova znanstvenostručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja* (str. 125-132). Osijek: Sveučilište u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Olweus, D. (2010). Understanding and researching bullying: some critical issues. U: S.R. Jimerson, S.M. Swearer i D.L. Espelage (Ur.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (str. 9-33). New York: Taylor i Francis Group.
- Pregrad, J. (2010). *Priručnik: Program prevencije vršnjačkog nasilja "Za sigurno i poticajno okruženje u školama"*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Radočaj, T. i Pregrad, J. (2010). Stop nasilju među djecom – 5 godina sustavnog rada na prevenciji vršnjačkog zlostavljanja. U: V. Kolesarić (ur.), *Zbornik radova sa skupa Nasilje nad djecom i među djecom (2008.)* (str. 381–387). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet.
- Rigby, K. (2002). *A meta-evaluation of methods and approaches to reducing bullying in pre-schools and early primary school in Australia*. Canberra: Attorney-General's Department.
- Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(3), 497-526.
- Smith, P.K. i Slonje, R. (2008). Cyberbullying: The Nature and Extent of a New Kind of Bullying, In and Out of School. U: Jimerson, S.R., Swearer, S.M. i Espelage, D.L. (Ur.), *Handbook of bullying in schools: An international perspective* (str. 249-262). New York: Taylor i Francis.

- Smokowski, P.R. i Holland Kopasz, K. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics and intervention strategies. *Children & Schools*, 27(2), 101–110.
- Sušac, N., Ajduković, M. i Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, 25(2), 197-221.
- Tomić-Latinac, M. i Nikčević-Milković, A. (2009). Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 16(3), 635–657.
- Udruga roditelja KORAK PO KORAK (2010). *CAP program*. <http://www.udrugaroditeljkapk.hr/cap-program-prevencije-zlostavljanja-djece/opcenito-o-cap-programu/129-cap-program>, 15. lipnja 2012.
- UNICEF (2010). *Više informacija o programu*. <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148618>, 15. lipnja 2012.
- UNICEF (2002, 2003). Istraživanja u Hrvatskoj. <http://www.unicef.hr/show.jsp?page=148522>, 15. veljače 2009.
- Velki, T. (2012). *Provjera ekološkog modela dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima*. Doktorski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2015). Uloga strukturalnih i procesni obiteljskih čimbenika u objašnjenju dječjeg nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 271-298.
- Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2014a). Različiti pristupi mjerenju kao izvori razlika u podacima o raširenosti nasilničkoga ponašanja među djecom. *Društvena istraživanja*, 23 (2), 259-281.
- Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2014b). Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 33-63.
- Velki, T. i Ozdanovac, K. (2014). *Preventivni programi usmjereni na smanjenje vršnjačkog nasilja u osnovnim školama na području Osječko-baranjske županije*. *Školski vijesnik* 63(3), 327-352.
- Velki, T., Vrdoljak, G. (2013). Uloga nekih vršnjačkih i školskih varijabli u predviđanju vršnjačkog nasilnog ponašanja. *Društvena istraživanja*, 22 (1), 101-120.
- Vlada Republike Hrvatske (2004). *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima*. http://www.dijete.hr/hr/dokumenti-mainmenu-83/nacionalni-planovi-i-strategije-mainmenu-75/zatitaod-nasilja-mainmenu-78/doc_details/83-program-aktivnosti-zasprjeavanje-nasilja-meu-djecom-i-mladima.html, 30. svibnja 2013.
- Vlahović-Štetić, V. i Vizek Vidović, V. (2000). *Evaluacija projekta „Prevencija zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu – CAP“*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Zloković, J. (2004). Nasilje među vršnjacima-problem obitelji, škole i društva. *Pedagogijska istraživanja*, 1(2), 207-220.

Bullying in Osijek Schools and Measures of Prevention

Abstract: Previous studies that dealt with the issue of bullying did not clearly emphasize the difference between peer violence and bullying. In this study, bullying was measured by taking into account the imbalance of power between perpetrators and victims as well as the perpetrators' intention of committing violent behavior. The aim of this study was to examine the incidence of bullying and current preventive measures taken to prevent it in Osijek schools. The study included 496 students from fifth to eighth grade from four primary schools (40.3% boys). The age range was from 10 to 15 years ($M=12.49$, $SD=1.81$). Students completed the Bullying questionnaire (UVZ; Velki, 2015). The results showed that the bullying behavior included 37.1% of the victims, 15.9% of bullies/victims, 3.2% of bullies, while 43.8% of children were not involved in bullying. The most common form was verbal bullying, while sexual abuse had the lowest level of representation. 10% of students reported that in their schools and classes bullying happened more often than in others. The given results are alarming because they show an increase of bullying in comparison to previous researches. Of the overall tested students, nearly 70% have participated in some program of prevention of bullying, mostly it was an UNICEF program, and internal school programs, while students in the programs most frequently participated in workshops and by attending lectures. Students stated that introduced program helped reduce bullying to a lesser extent (38.9%). Although schools are trying to implement different prevention programs, it is clear that their effectiveness is still rather questionable.

Keywords: electronic bullying, Osijek schools, prevention, traditional bullying, bullying

Bullying in Schulen in Osijek und Präventionsmaßnahmen

Zusammenfassung: Bisherige Studien, die sich mit dem Thema Bullying beschäftigt haben, betonten den Unterschied zwischen Gewalt und Misshandlung nicht deutlich. In dieser Studie wurde das Bullying gemessen, indem Machtverhältnisse zwischen dem Bully und dem Opfer sowie die Absicht des begangenen gewalttätigen Verhaltens berücksichtigt wurden. Das Ziel dieser Studie war die Erforschung der Häufigkeit von Bullying und der bisherigen Präventionsmaßnahmen, die an den Schulen in Osijek zwecks Vorbeugung unternommen wurden. Die Studie umfasste 496 Schüler von der fünften bis zur achten Klasse aus vier Grundschulen (40,3% der Jungen). Das Alter lag zwischen 10 -15 Jahren ($M = 12.49$, $SD = 1,81$). Die Schüler füllten den Fragebogen über Bullying aus (Velki, 2015). Die Ergebnisse zeigten, dass beim Bullying 37,1% der Opfer, 15,9% der Bullys/Opfer sowie 3,2% der Bullys involviert waren. 43,8% der Kinder waren nicht involviert. Am häufigsten tritt die verbale Beleidigung auf, während am seltensten der sexuelle Missbrauch ist. 10% der Schüler sagten, dass in ihren Schulen und Klassen das Bullying häufiger als bei anderen vorkommt. Die erhaltenen Ergebnisse sind besorgniserregend, weil sie auf eine Gewaltzunahme im Vergleich zu früheren Forschungen hinweisen. Von den befragten Schülern nahmen fast 70% an einem Programm zur Missbrauchs-Prävention teil, meistens waren es ein UNICEF-Programm und interne Schulprogramme, wobei die Schüler an den Programmen am häufigsten durch Workshops und Vorlesungen teilnahmen. Die Schüler geben in erster Linie an, dass das eingeführte Programm in geringerem Umfang (38,9%) zur Reduzierung von Bullying geführt hat. Obwohl die Schulen bemüht sind, verschiedene Präventionsprogramme einzuführen, ist es offensichtlich, dass ihre Wirksamkeit immer noch ziemlich fraglich ist.

Schlüsselbegriffe: Cyber-Bullying, Schulen im Osijek, Prävention, traditioneller Missbrauch, Bullying